

Hannu Syväoja

Kulttuuripyöräilyä Hämeessä
ja vähän ulkopuolellakin

paikkoja – elämyksiä – pohdintaa

Onervalle

Kulttuuripyöräilyä Hämeessä ja vähän ulkopuolellakin

© Hannu Syväoja
hannu.syvaoja(at)nettiviesti.fi

Ulkoasu: R. Penttinen
Kustantaja: Mediapinta, 2010

ISBN 978-952-235-263-7

Sisällys

Matkaan.....	7
LÄNSI-PIRKANMAA.....	11
Pyöräily Kuloveden ympäri.....	13
Velhon taipaleella	22
Hämeenkyröön ja Hämeenkankaalle	26
Mouhijärveltä Pyhän Olavin kirkolle	36
Muurahaisten valtakunnasta kyyhkyspuistoon.....	45
Missä on Sammakkajärvi?.....	57
Kolmen maakunnan raja-alueilla	62
Humpvilan harjuilla ja Loimaan aukeilla.....	70
POHJOIS-PIRKANMAA	77
Käkien kukkuma-aikaan ryöpyävät rentukkarantaiset myllykosket.....	79
Näsjärven ympäriajo	85
Koillis-Pirkanmaalla ja vähän Keski-Suomessakin	90
Kuoreveden rantoja.....	103
Topeliuksen matkatoverina	108
Seitsemiseen	115
Retki Suomenselälle	121
ETELÄ- JA ITÄ-PIRKANMAA	131
Sappeen kirkkoveneelle.....	133
Vanhan myllyn rupattelua kuuntelemaan	142
Pyöräilyä Pälkäneen pitäjässä.....	148
Isojärven tienoilla	154
Reservin harjoituskenttiä ja kalmistoja.....	161
Taitelijoiden kesämaisemia ja saloseudun talonpoikaiskulttuuria	172

KANTA- JA ITÄ-HÄME	185
Kojonjoen vartta	187
Tammelan ylängöllä	196
Hämeen lounaiskulman miniatyyrimaisemissa	208
Heleää Hämettä.....	215
Sua Suomen leijona tervehdin	225
Erkylä eli kasvatuksesta ynnä pohdintaa lähteistä.....	233
Mietteitä koulusta ja kasvatuksesta	238
Päijännettä kohti	245
Hämeen kaakkoiskolkalla.....	250
Tuonne taakse Päijänteeseen	261
VUORIVAELLUS YNNÄ LOPPUSANAT	269

Matkaan

Pohjolan asukas odottaa hartaasti kevättä ja kesää. Mielikuviiin niistä liittyy päivänpaistetta ja leppeitä tuulia, viheriöivää kasvillisuutta ja kukkien väriloistoa, välkkyviä vesiä ja keveitä poutapilviä, oleskelua luonnossa ja uimista. Minun kesääni kuuluu retkipyöräily kotimaakunnassani Hämeessä ja vähän muuallakin. Jollekin innokkaalle talvinen retkipyöräily ehkä sopii – ei minulle. Minun retkimiljööseeni sopii kaunis kesäpäivä; ei haittaa vaikka sadettakin vähän ripsahtaisi.

Nuoruuteni maaseudulla polkupyörä oli suorastaan välttämätön kuluväline. Sitten maamme autoistui ja pyöräily jäi useimmilta – minultakin. Kesällä 1988 innostuin uudelleen. Ikää oli karttunut 55 vuotta. Motiivina oli kai vanhuuden vaivojen viivästyttäminen. Sen jälkeen olen joka kesä pyöräillyt – yksin tai vaimoni kanssa – Hämeen ”kultasantaisia teitä”, käväissyt myös

Suomalaiset ovat odottaneet kesää niin ennen kuin nykyisinkin. Seinävaate Lantulan Virrillä.

Satakunnassa ja Varsinais-Suomessakin. Seudut ovat tulleet tutuksi; jossa-kin Härkätien varressa olen jopa neuvonut kysyjälle tietä kuin paikkakuntalainen ikään.

Tässä kirjassa kerron Hämeessä pyöräilemistäni reiteistä, niillä kokemastani ja näkemästäni sekä ajaessa punoutuneista ajatuskudelmista.

Aluksi kysymys: mikä on Häme? Alue on määritetty monin tavoin! Vielä muutamia vuosikymmeniä sitten se oli useimmin ”historiallinen Häme”, yksi maan yhdeksästä maakunnasta. Käsitteen alku palautuu keskiaikaan, jolloin Ruotsi perusti valloitustensa turvaksi Hämeen linnaläänin. Sen ydinseudun talonpojat hankkivat eräomistusalueita maakunnan pohjoisosasta mm. nykyisestä Keski-Suomesta, kunnes Kustaa Vaasan politiikka alkoi suosia näiden erämaiden pysyvää asuttamista. Hallinnollisesti alueet jäivät Hämeeseen, vaikka niille oli siirtynyt savolaisiakin. Myöhemmin Häme alettiin määrittää kielellis-kulttuurisesti, jolloin Hämeeseen luetaan myös osa historiallista Satakuntaa. Jos käytetään mittapuuna ihmisten puheenpartta, niin hämäläis-murteiden alueen on sanottu ulottuvan ”suolamerestä suolamereen” eli Kokemäenjoen suusta Kymijoen suuhun. Aivan näin laajaa aluetta en sentään Hämeeksi miellä. Matkakuvaukseni rajaan suurin piirtein Hämeeseen, johon kuuluu kolme nykymaakuntaa, Pirkanmaa, Kanta-Häme ja Päijät-Häme. Ne ovat kuvausteni ydinaluetta, mutta mukaan tulee hiukan näiden ulkopuolista kulttuurista Hämettä. Pyöräretket Somerolle tai Keuruulle tai vaikkapa Loimaan aukeille ovat ”rajatapauksia” – ainakin lähtöpaikka on Hämeen puolella! Toisaalta joitakin Hämeen kolkkia jää kuvauksen ulkopuolelle.

Autolla vien pyörän valitsemaani lähtöpisteeseen. Kuljetus käy mukavasti auton vetokoukkuun kiinnitetyssä telineessä; pyöriä sopii siihen kaksikin. Toki ne pitää sitoa lujasti. Autoa käytän senkin vuoksi, että pyöräilen yleensä yhden päivän retkiä.

Harvoin starttaan tamperelaisesta kotipihastani. Varhain keväällä saatan tehdä niin. Kysymyksessä on silloin jonkinlainen tunnusteluajo. Myös myöhäissyksyn lyhyenä päivänä on parasta, ettei hukkaa aikaa pyörän kuljeteluun kaupungin ulkopuolelle. Mutta kevään, kesän ja alkusyksyn valoisina päivinä en halua pysähdellä lukuisissa risteyksissä ja liikennevaloissa. Sitä paitsi kaupungin tienoot ovat kovin tuttuja. Kuntoa sen kevytväylillä ajaminen nostaa, mutta uusia elämyksiä ei irtoa. Haen nimenomaan niitä. Siksi elämysreitille pitää päästä suoraan.

Kaikkia matkaosuuksia en ole ajanut aivan siinä järjestyksessä kuin niistä kerron, mutta jokaisen tienpätkän olen varmasti ajanut, monet useaan kertaan. Kuvaukseen yhdistän kokemuksia ja elämyksiä ynnä mietteitä - tai mietteiden ituja - useilta kerroilta ja jopa eri kesiltä. Kaikkien koluamat hyvin tunnetut kohteet kierrän mielelläni, sillä haluan lukijan kiinnittävän

huomiota turistikvirrasta syrjään jääviin, vähäpätöiseltä tuntuviin paikkoihin.

Kerron ja kuvaan tekemiäni pyöräilymatkoja erityisesti reitteihin liittyvien kulttuurimuistojen ja minua kiinnostavien ilmiöiden näkökulmasta. Minua kiinnostaa paikkakuntien maantiede, historia ja nykyiset pyrkimykset sekä paikkakunnalla vaikuttaneet merkkihenkilöt, muistomerkit ja kulturisoi tu luonto. Kulturisoiduksi määritän luontokohteen, jonka ihmiset ovat jollakin tavoin ”merkinneet”. He ovat antaneet kohteelle arvon, julistaneet sen tärkeäksi yhteisen kulttuuripiiriin kuuluville. Merkitseminen on tapahtunut esim. kertomalla, kuvaamalla, muistomerkin pystyttämällä tai paikan suojelemisella. On mielenkiintoista havainnoida, miten milläkin seudulla ihminen on sijoittunut ympäristöön. Retkillä tapaamista ihmisistä en juuri kerro; poikkeuksellisesti vain minua opastaneista. Opintoni ja harrastukseni ovat suuntautuneet kirjallisuuteen ja kasvatukseen, joten retkielämyksissäni nämä alat ovat vahvasti esillä. Etenkin kulkemieni seutujen runoilijoista kerro n ja siteeraan heidän tekstejäänkin. Toivon, etten väsyttäisi lukijaa!

Reitin kuvaus on luvun juoni. Reittiä pyöräillessä maisemat vaihtuvat, samoin niiden sytyttämät mietteetkin. Matkalla näkemääni ja kokemaani yhdistyy yleisempiä mietekudoksia, kerronta muuttuu jopa tajunnanvirral liseksi, laajenee ehkä pienoisesseeksi. Muisti toimii, mutta täydennys ja tarkistus tapahtuu lähteiden avulla, useimmin kotona näppäimistön ääressä. Käsittelen aihetta vapaamuotoisesti, joten en tee viiteapparaattia enkä lähde luetteloa. Tekstissä toki mainitsen tahon, josta otan tekijänoikeuden alaiset tiedot. Kaikista paikkakunnista ja taipaleista en kirjoita kaikkea. Luvun nimi vihjaa reitin teemaan.

Rauhallinen ajo pyörällä stimuloi aivotoimintaa. Mielikuvitus virittyy. Yhtäkkiä syntyy jokin pieni oivallus. Se saattaa koskea tekeillä oleva kirjaa. Yhtä hyvin mielessä alkaa soida jokin melodinen motiivi synnytystilassa piehtarovaa laulusävellystä varten. Sanatkin uuteen laulelmaan voivat tulla saman tien. Ystäväpariskunnan kultahääpäivän lähestyessä lupasin tehdä heille juhla valssin. No, eihän luova tapahtuma lähde liikkeelle käskystä. Päätä väkisin vaivaamalla ei tullut tulosta. Kunnes sitten putkahti! Ajelin suoraa yksitoikkoista tietä Jokioisista Forssaa kohti. Silloin melodia alkoi sykähdellä polkemisen tahdissa. Sanoituksesta oli jo jokin luonnos. En ole ollut juuri kummoinenkaan säveltapailija, joten en voinut kirjoittaa melodiaa suoraan. Säilyttääkseni sen muistissa hyräilin – taisin hoilottaa sitä äänenkin – kymmeniä kertoja. Kotona tarkkakorvainen tyttäreni pani melodian nuottipaperille.

Teoksen kuvitus koostuu miltei kokonaan itse näppäilemistäni kuvista. Valokuvan merkittävyyttä kulttuurifilosofi Matti Itkonen luonnehtii osuvasti: ”Valokuvauksen mahti piilee sen kyvyssä seisauttaa olemisvuo ja tapah-

tumavirta hetkellisesti paikoilleen. Kuvaan piirtyy yhden tuokion eksistenssilaatu.” Tämän ”kotvan” kuvaajaihminen vangitsee oman subjektiivisen näkemyksensä mukaisesti.

Teokseni kuuluu jollakin tavoin matkakirjallisuuteen, erityisesti pyöräilymatkakuvauksiin – sanoisin ”velograafiseen” lajiin. Pyöräilyteema oli Museokeskus Vapriikin näyttelyohjelmassa v. 2007. Silloin Vapriikin kustannuksella ilmestyi kirja *Velomania! Pyörällä halki aikojen*. Kirja sisältää mm. kirjallisuudentutkija Vesa Karosen artikkelin kirjailijoiden pyöräilykuvauksista kautta aikojen. Mallina en Karosen juttua sinänsä pidä, mainitsen sen vain esimerkkinä siitä, että kyseistä matkakirjallisuudenalaa on Suomessa jossain määrin harrastettu. Luonnon, maisemien, matkailun, kulttuuriretkeilyn kuvaajina kirjallisuudessamme ovat olleet esim. Kalle Kajander, I. K. Inha, Samuli Paulaharju, Sakari Pälsi, F. E. Sillanpää ja Martti Rapola. Pyöräilykirjoista tuoreimpia on Osmo Soininvaaran *Fillarilla Nizzaan*, vanhimpia Kajanderin *Kirjeitä polkupyörältä Euroopan eri maista*, joka julkaistiin postuumina 80 vuotta tekijän kuoleman jälkeen.

Tämän päivän mediassa opastetaan miten tulisi menetellä missäkin asiassa. Nykyihmisiä sanotaan – tai kuvitellaan – uusavuttomiksi! Esimerkiksi neuvotaan, miten tulisi lomailla. Tämän kirjan lukijoille en halua tyrkyttää mitään. Kerron paikoista, joissa kesämatkoilla voisi pistäytyä sekä yhtä ja toista niihin liittyvästä. Toivon, että kirjani informoisi. Toivon, että se vastaisi kulttuurielämyksiä kaipaavan retkeilijän tarpeita, liikkuihan hän sitten pyörällä tai autolla. ”Kulttuurisuunnistus” on muotia. Samalla toivon, että jotakuta voisi kiinnostaa, miten minä, Hannu Syväoja, olen ajeleman reitit nähnyt, elänyt ja kokenut, mitä polkiessa tai levähtäessäni miettinyt – tai mistä saanut virikkeen kirjoittamishetkeen.

Nyt matkaan! Sitä ennen kuitenkin kiitän niitä, jotka ovat olleet avuksi tämän kirjan synnyttämisessä. Heistä mainitsen erityisesti Alpo Niemen, Jorma Matikaisen ja Sampo Terhon. Kyläyhdistysten ja suurempienkin instituutioiden verkkosivuilta olen saanut arvokkaita tietoja. Tampereen kaupunginkirjaston avulias henkilökunta on auttanut sopivien lähdeosten löytämisessä. Opastusta olen saanut myös paikallisilta asiantuntijoilta. Kiitokset kustantajalle hyvästä yhteistyöstä ja erityisesti Risto Penttiselle graafisesta toteutuksesta.

Suurin kiitos vaimolleni, uskolliselle retkitoverille niin pyöräilyreiteillä kuin yhteisen elämämme matkalla, joka kaiken lisäksi on toiminut oikolukijana ja ollut apuna kielellis-tyylillisten ilmaisuongelmien ratkaisuisissa.

Tampereella marraskuussa 2010

Hannu Syväoja

[hannu.syvaoja\(at\)nettiviesti.fi](mailto:hannu.syvaoja(at)nettiviesti.fi)

LÄNSI-PIRKANMAA

Se mökki oli sittemmin minun elämässäni varsin tärkeitten vaiheitten jälkeen keskuksena ja kiintopisteenä.

F.E. Sillanpää, Töllinmäki

Pyöräily Kuloveden ympäri

Nokia–Suoniemi–Sarkola–Kärppälä–Pirunvuori–Kutala–Jyrävuori–
Otamus–Siuro–Nokia

Olen jälleen – ties kuinka monen-
netta kertaa – nokialaisen kaup-
pakeskuksen pysäköintialueella.
Irrotan pyörän, kiinnitän laukut
takatelineen sivulle, käännän tur-
vaviirin sojottamaan ulospäin ja
nollaan matkamittarin. Kun vielä
varmistan, että auto on asialli-
sesti pysäköity, lukitsen oven ja
hyppään pyörän selkään. Matka
voi alkaa. Nokian Koskenmäen
polkeminen ylös antaa esimakua sii-
tä, mitä on edessäpäin. Kuloveden
eteläpuoleinen tie oli kuuluisa
ahteistaan.

Tällä kertaa ajan ”Karhunper-
seen” lenkkiä; sellaiseksi olen sen
nimittänyt. Ruma sana tarkoit-
taa kilometrin mittaista nousua
Lukkilan aukeilta Kuloveden ete-
läpuolen korkeille maille. Mäen
oikea nimi on Karhunahde. Nimi

Vanha rajakivi Nokian Kärjenmaassa.

kuulostaa alatyyliseltä, mutta taannoin sen merkitys on saattanut olla sakraalinen; karhu-alkuinen paikannimi viittaa yleensä muinaisten asukkaiden kunnioittamaan – ja kammoamaankin - palvontapaikkaan. Erikoinen nimi jäi mieleeni nuoruuden päiviltä, jolloin työskentelin linja-auton rahastajana, ja työpaikkani kulki lukuisia kertoja kyseisten maisemien halki. Uuden valtatie valmistuttua tie on jäänyt paikalliskäyttöön.

Polkupyörän satulasta tutustuin Karkun ja Suoniemen mäki- ja vuorimaastoon ensi kertaa kesällä 1960. Silloin ajelin nuorikkoni kanssa Tampereelta Punkalaitumelle sorateitä, jotka eivät suinkaan olleet huippukuntoisia. Nykyään vaimoni ei tällaisille teille lähde, koska päällysteteitä riittää

Muutaman kilometrin päässä Karhunahteelta tarkkasilmäinen pyöräilijä voi havaita tien vieressä kivipylvään. Sen kahteen sivuun on hakattu tekstiä, jota patsaan jäkälöitymisen vuoksi on vaikea lukea. Mikäli lukijalla on kärsivällisyyttä ja ennakkotietojakin, niin pylvään tekstit hahmottuvat: ”HÄMEEN LÄÄNI, PIRKKALAN KIHlakunta JA PITÄJÄ. TURUN JA PORIN LÄÄNI TYRVÄÄN KIHlakunta SUONIEMI.” Alinna on vuosiluku 1910.

Kivipylväs on arvokas hallintohistoriallinen muistomerkki ennen maallattujen metallikilpien aikaa. Rajat ovat siirtyneet, nyt paasi on kokonaan Nokian alueella.

Rajakilvistä voi päätellä kunnan halua korostaa omaa identiteettiään. Rajansa pääteiden ja myös paikallisteiden varteen merkinnyt kunta ilmoittaa: tästä alkaa ”meidän reviirimme”. Kunnan keskustajamaan ja ehkä johonkin sivukyläänkin ajetaan nykyään tuloportin kautta. Kulkija toivotetaan tervetulleeksi ja poistuessa kiitetään käynnistä ja varovasta ajamisesta. Monet kunnat ovat pystyttäneet myös lähestymistauluja, joissa on jokin paikkakuntaa luonnehtiva ilmaisu; se voi olla hauska kehoitus, jopa paikallismurteella kuten ”Paas poiketen” (Huittinen). On kuntia, joiden rajan matkaaja ohittaa huomaamattaan. Korkeintaan muuttuu tien nimi, tai pylväässä retkottaa aataminaikainen ruostunut taulu.

Teiden nimikointi on tervetullut uutuus. Nähtävästi pelastuslaitosaluiden laajeneminen synnytti tarpeen antaa jokaiselle tielle, suurelle ja pienelle, valtatielle, kadulle, kujaselle ja jopa polullekin nimi ja sen varren kiinteistöille osoitenumero. Numerot ilmoittavat myös etäisyyden numeroinnin aloitusristeyksestä.

Vuonna 1960 tekemällämme matkalla emme poikenneet Suoniemen kirkolle. Myöhemmin olen pistäytynyt siellä useasti. Kuloveden eteläpuolta seurailevalta tieltä sinne on kuusi kilometriä; myöhemmin on valmistunut lyhyempi yhteys Sarkolasta. Vaatimaton kirkonkylä kuvaa sitä pitäjää, jonka keskus se oli. Vuonna 1868 Suoniemi erotettiin Karkusta omaksi kunnaksi

ja seurakunnaksi, kuntasaneerauksen vyöryssä se liitettiin Nokiaan 1973. Asukkaille Kuloveden kahden puolen sijoittuneen kunnan ja seurakunnan asioiden hoito ei varmaankaan ollut kovin sujuvaa.

Nokian seurakunnan esitteen mukaan vuonna 1803 valmistunut Suoniemen kirkko on Nokian kirkkojen helmi. Nykyihminen yllättyy, kun kuulee, että sivuviisteinen puinen ristikirkko on rakennettu Siuron myllärin Gustav Stenmanin laatimien piirustusten mukaan. Mitä Egon Friedell sanookaan kuuluisassa kulttuurihistoriassaan: ”Ainoastaan diletantti, jota täydellä syyllä myös nimitetään harrastelijaksi, amatööriksi, omaa todella inhimillisen suhteen esineihinsä, vain diletantissa ihminen ja tehtävä lankeavat yhteen [–].” Siitä saitte arkkitehdit! Friedell luettelee keksijöitä, jotka eivät suinkaan ole alan ammattilaisia, esim. perinnöllisyyslakien keksijä munkki Mendel.

Kun ajan edelleen Sarkolan kylään, kohtaan sielläkin muistokiven, joka kertoo paikalla olleen Sarkolan ryhmäkylän. Isojako hajotti talorykelmän. Kyläraittitunnelmaa voi kyllä vieläkin kokea Sarkolassa, jos pyöräilee uudelle tielle johtavaa Tynnyrkiven tietä. Tynnyrkivi on ollut suuri siirtolohkare, joka räjäytettiin kappaleiksi valtatie 12:ta rakennettaessa. Perinnetiedon mukaan Laukon omistaja lahjoi kiven luona viinatynnyrillä maanmittarin, joka piirsi Laukon ja Sarkolan maiden raja-ajan mutkan sarkolalaisten vahingoksi. Tästä mutkasta Laukko ja Sarkolan isännät sitten riitelivätkin vuosisatoja.

Suoniemen kirkko, Nokian kirkkojen helmi.

Nykyisellä valtatie 12:lla Sarkolan mäki herättää autoilijan kunnioituksen. Vuonna 1960 vastaava nousu kiersi Nikkilän ahteen nimisenä Sarkolanlahden länsirantaa ja laskeutui kovana alamäkenä Kutalan tienoille.

Nyt laskettelen kohti Kutalaa, alamäkiä sen minkä uskallan ja pinnan vastamäkiä ylös. Kutalassa on venesataman vierellä peräti kasino! Vaate-lias nimi nuorisoseuran pitämälle kioskille. Hauskaa ja idyllistä kyllä. ”On lautalla pienoinen kahvila”, laulettiin viisikymmentäluvulla. Pikkuriikkisen kasinon tarjonta on moninainen: tavanomaisten kioskituotteiden lisäksi on kauniita maisemia – ja punainen ”puusee”. Kutala on luonnonkaunis kylä; vettä ja rauhallista rantaa riittää. Ei ihme, että lomailijat ja tilaisuuksien järjestäjät ovat löytäneet sieltä mm. Vähä-Hisson monipuoliset palvelut.

Ajan saaren poikki Kutalan komealle sillalle. Vesistö yhdistää mutta myös erottaa. Kompromissi on silta. Silta on yhdistämisen ja jäsennehtyn järjestyksen symboli. Se kertoo ihmisen taidosta hallita luontoa. Ei ihme, että antiikin Rooman ylipapin ja myöhemmin paavin virallinen arvonimi *pontifex maximus* tarkoittaa suurta sillanrakentajaa.

Nuoruuteni pyöräretkellä Kutalassa ei ollut siltaa. Lossilla ylitettiin niin Kutalan kuin Kiuralan salmi; viimeksi maitun lossi kulki käsivoimin. Tu- limme Pirunvuoren juureen. Viereinen Ellivuori ei vielä ollut suurelle yleis-

Kutalan silta: Voimaa, järkevyyttä, päämäärätietoisuutta.

sölle tuttu; se oli vain vuori vailla rakennuksia kuuluisan naapurivuorensa vierellä. Onnistuneesti suunnistimme Pirunvuoren huipulle. Ihmettelimme ulkoa päin Emil Danielssonin kivimökkiä ja sitä, että piru oli asettunut väijyksi lähelle kristittyjen palvontapaikkaa – Sastamalan keskiaikainen kivikirkko sijaitsee näet vastapäätä vuorta Rautaveden toisella puolella. Ostettuamme Karkunkylän kaupasta eväsaineita jatkoimme matkaa ja saavuimme takapuoli hiertyneenä lapsuudenkotiini Punkalaitumelle.

Pari kolme vuotta myöhemmin meillä oli tilaisuus tutustua kivilinnaan sen isännän opastuksella. Taiteilija oli silloin jo ylittänyt kahdeksannen vuosikymmenensä, mutta oli vielä hyväkuntoinen. Nousu vuorenrintettä sujui häneltä kepeästi. Sitä vastoin juhannuspäivänä hartaushetkeä pitämään tullut ”rovasti” (Karkun kirkkoherra K. E. Rinne) oli kuulemma perille päästyään hengästynyt. Taiteilija esitti oikein havainnollisesti kuinka tämä huokui: ”puh, puh, puh”!

Myöhemminkin on tullut käydyksi Pirunvuorella. Nykyisin kivilinnalle pääsee Ellivuoren turistikeskuksesta hyväkuntoista kevytväylää pitkin. Nousu on jyrkkä, enkä myöhemmällä matkalla jaksanut sitä aivan ylös asti polkea. Salaperäiseen Pirunvuoreen voi tutustua Raimo Seppälän pikku teoksesta *Pirunvuori. taidetta ja tarinoita* (2004).

Nyt tulen Kärppälän mäkipylään. Sen toisessa päässä on sangen jyrkkä

Emil Danielssonin kivilinna Karkun Pirunvuorella.

Vanha aitta on olennainen osa perinnemaisemaan Kutalassa.

Levolahden ahde. Ennen se oli varsinkin liukkailla keleillä nousuista pahimpia. Kärppälässä kuulin, että ahdetta on tieremontin yhteydessä madallettu. Kärppälä oli ennen osa Karkkua. Matka oman seurakunnan kirkkoon Rautaveden toiselle puolen oli hankala. Lopulta, vuonna 1960, Kärppälän seutu eli Salokunta sai oman pyhäkön, kun lahjoitetulle tontille nousi arkkitehti Timo Penttilän suunnittelema moderni kirkkorakennus. Nykyisin se on yksi Sastamalan seurakuntayhtymän kymmenestä.

Ajelen vähäliikenteistä soratietä jälleen kohti Kutalaa. Korkea metsä näyttää kasvavan miltei tiellä. Kutalassa käyn uimassa ja ajelen jälleen suuren sillan yli. Käännyin Takatielle, jota pitkin pääsee Tyrisevän kulmille. Päätän yrittää polkemista Jyränvuoren yli. Väitetään, että korkea Jyrä pidättelee enimmäkseen sateetkin pääsemästä Tampereen tienoille. Käräytie kiertele ja kaartele vuoren rinteitä, mikä helpottaa polkemista. Välillä on hieman laskuakin, mutta suunta on ylöspäin. Maastopyörän vaihteista on valittava pienin. Hiki virtaa noroina, pulssi nousee ehkä liiankin korkeaksi. Lopulta näkyy korkea GSM-masto vuoren laella. Voitinpas!

Muistelen, miten viisikymmentäluvulla Kajaanin seminaarissa luonnonopin lehtori juoksutti meitä oppilaita rakennuksen kerrosten portaita alhaalta ylös mitatun pystysuoran matkan verran. Nousu sijoitettiin yhtälöön metrei-